

Gyermekek jogai a médiában

Állam- és Jogtudományi Szekció

Jelige: kiváló kakukkszó

2014.

Lezárás dátuma: 2014. október 30.

Tartalomjegyzék

I. Előszó	3. oldal
II. Bevetés	4. oldal
II.1. Emberkép-gyermekkép	4. oldal
II.2. A gyermeki jogok rendszere és a jogvédelmi intézmények	6. oldal
<i>II.2.1. Nemzetközi szabályozás</i>	<i>6. oldal</i>
<i>II.2.2. Hazai jogi szabályozás</i>	<i>7. oldal</i>
<i>II.2.3. Jogvédelmi intézmények</i>	<i>10. oldal</i>
III. Az emberi jogok hatóköre	11. oldal
III.1. A gyermeki jogok kategorizálása	11. oldal
III.2. A gyermeki jogok alanyai, és hatálya	13. oldal
III.3. A gyermeki jogok célja és jellege	17. oldal
III.4. Gyermekjogi jogviszonyok és joggyakorlás	19. oldal
IV. Médiatartalom és a gyermeki jogok	21. oldal
IV.1. Korlátozzák-e a média szabadságát a gyermeki jogok?	23. oldal
IV.2. A közérkölc és a szólásszabadság	24. oldal
V. Befejezés	27. oldal
Alapvető irodalom	29. oldal
Jogszabályok és egyéb jogforrások	31. oldal
Internetes források	32. oldal

I. Előszó

A gyermek. A jövő társadalmának alapköve, a jövő reménysége, a jövő felnőttje. Bármelyikre is gondolunk, egy biztos: a gyermek a mindenkori jelen társadalmának és felnőttjének felelőssége és lehetősége.

Persze létfontosságú, de nem elegendő „csupán” szeretetteljes légkört és biztonságos családi háttere biztosítani a gyermeknek. Annak tudatában kell védelmezni, nevelni és kialakítani környezetét, hogy olyan felnőtt váljon belőle, aki szintén képes lesz ugyanerre. Aki képes lesz önálló döntéseket hozni, aki képes megfelelő választ adni társadalmi kérdésekre és problémákra, aki empátikus, és aki tudja, érzi a jó és rossz, a helyes és helytelen közötti különbségeket.

Mindehhez elengedhetetlen, hogy a gyermeket ne csak otthon védjük, hanem „kint a nagyvilágban”, a társadalomban is. Morális axióma, hogy a gyermek különleges védelemre méltó. Ehhez kívánnak hozzájárulni jogrendszerünk jogszabályai, jogintézményei és a jogvédelmi intézmények, hatóságok.

Vannak estek, amikor ez a védelem egyszerűbb. A szabály világos, a jogsértés egyértelmű, a sérelem orvosolható és mindehhez a megfelelő hatóság, szerv is rendelkezésre áll, amely fogatosíthatja a szankciót, kísérletet tehet az eredeti állapot helyreállítására és a veszélyek megelőzésére.

Ám vannak helyzetek, amikor ezek a határvonalak közel sem ilyen egyértelműek és jól felismerhetőek. Ráadásul van, hogy pont ott nem találjuk ezeket a határvonalakat, ahol az átlagosnál nagyobb szükség lenne rájuk. Ilyen határsáv a média és a gyermeki jogok találkozásának területe.

Az talán vitán felül álló, hogy a média gyakorolja az egyik legnagyobb hatást a mai gyermekek gondolkodására, én-képére és értékrendjére. Ez, és az Alaptörvényben deklarált állami kötelezettség – a gyermek joga a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz – alapján a média gyermekjogi szemléletű szabályozása kikerülhetetlen. Ám még a gyermekek jogai sem szoríthatják teljesen háttérbe a sajtó és a véleménynyilvánítás szabadságát, vagy a társadalmi környezetből fakadó adottságokat és körülményeket.

A dolgozat ezen jogok és értékek kollíziójából és konfliktusából eredő kérdéseket igyekszik megválaszolni úgy, hogy mindeközben a gyermeki jogokhoz is megpróbál a szokásostól eltérően, másként közelíteni.

II. Bevezetés

II.1. Emberkép – gyermekkép

Iskolateremtő munkájában Talcott Parsons nagyszerűen bizonyította és írta le, hogy a társadalomnak miért van szüksége egységét és működőképességét alátámasztó integrációs rendszerekre és mechanizmusokra.¹ Minden integrációt szolgáló rendszernek megvan a társadalomban a maga saját funkcionális logikája. E gondolatkörben a kultúra a mintakövetés tartalmi és formai elemeit tartalmazza. Ugyanezt a jelenséget Norbert Elias a civilizáció és a kultúra differenciáltabb fogalmaival írta le. Nála a civilizáció a mintakövetés magatartásbeli formáinak tényeit, míg a kultúra a mintakövetés szellemi kereteit jelenti.² Vannak, akik a civilizáció és a kultúra szférái között az elsőbbség kérdését is feszegetik. Bár a két fogalom nem azonos – különösen nem az az angol, a francia és a német eszmetörténetben – e dolgozat mégis jórészt szinonimaként használja őket, tekintettel a mintakövetés mindkettőben jelen levő centrális elemére.

Sokan egyetértenek abban, hogy az egyén és a társadalom civilizáltságának fokmérője, hogy milyen viszonyt, magatartásbeli és szellemi habitust alakít ki a betegekkel, az öregekkel és a gyermekekkel kapcsolatban. A társadalom érzékenysége a civilizációs minőség mércéje. A három különleges személycsoportból alighanem a gyermekeké különül el a többitől. A betegség értékét a pesszimista filozófusokon és a teológusokon kívül aligha hangsúlyozza bárki is. Az öregségből hiányzik a finalitás eleme és a jövő szempontjából érdektelen. Kevesen gondolják, hogy az élet értelme, hogy megöregedjünk. A gyermekről kialakított felfogásokban viszont az optimizmus és a célra irányultság is jelen van. Az olyan szólásoknak, mint „a gyermek a szemünk fénye”, vagy „a gyermek a jövő reménysége”, köznapi formában, de pontosan ezt fejezik ki. Ilyeneket sem betegről, sem öregről nem mondunk.

További kérdés a gyermek emberi természete.³ Az ember mibenlétéről végeláthatatlanul sok teória ismeretes, amelyeket most e dolgozat céljára tekintettel elegendőnek tűnik két fő irányzatba sorolni. Ez a két irányzat pedig az ember konzervatív,

¹ Talcott Parsons: *The Social System*. New York, The Free Press, 1965., 148. p. skk.

² Norbert Elias: *A civilizáció folyamata*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1987., 101. p. skk.

³ A pszichológia szempontjából részletesen lásd:

Jean Piaget: *Válogatott tanulmányok*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1970., valamint

Jean Piaget – Bärbel Inhelder: *Gyermeklélektan*. Budapest, Osiris Kiadó, 1999.

illetve liberális felfogása.⁴ A kettő között a különbség talán azzal érzékeltethető a legjobban, hogy a konzervatív felfogás megköveteli, hogy az ember az élethelyzeteinek megfelelő tulajdonságokat – kötöttségeket – elsajátítsa, a liberális viszont ilyen megszorítást nem tesz. Rögtön látható, hogy a konzervatív felfogás a nevelésnek, illetve a kultúrának mint mintakövetésnek sajátos kifejezési módja. Ez azért jelentős szempont, mert a gyermeki jogok éppen ezt a fizikai, erkölcsi és szellemi alakulást támasztják alá. Nem véletlenül használják például a nemzetközi jogi dokumentumok a gyermek fejlődése kifejezést és a jogokat is ehhez a fejlődéshez kapcsolják.

Ezen a gondolatmenetet követve azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy az ember – és így a gyermek is – minden más, jog által szabályozott rendszernél komplexebb, így nem egyszerűen megfogható és védelmezhető alany. Arnold Gehlen szavaival élve,⁵ a gondolkodó embernek létszükséglete, hogy értelmezze létezését és annak szakaszait, melynek folyamán nem csak válaszokat kap kérdéseire, de feladatokat is kijelöl saját maga számára. Ugyanakkor egyik legfontosabb tulajdonsága az is, hogy kénytelen olykor saját magával szemben is állást foglalni olyan értelmezési formulák és észlelések segítségével, amelyek mentén tulajdonképpen az is eldől, hogy hogyan bánik embertársaival.⁶ Következik ez abból, hogy az emberi személyiség egyfajta „unitas multiplex”. Bár sok minden megfér benne, mégis koherens egységet alkot.⁷

Így, amikor arra teszünk kísérletet, hogy emberi jogokról beszélünk, rendszerbe foglaljuk őket és védelmezni próbáljuk azokat, olyan kereteket és absztrakt fogalmakat kell találnunk, amelyben helyet kaphat a folyamatosan változó önértelmezés, az azzal szembehelyezkedő – de ugyanúgy létjogosultsággal rendelkező – ellenvélemény; mindezt persze úgy, hogy ezek kellően általánosak legyenek, ugyanakkor konkrétak annyira, hogy bárki képes legyen azonosulni velük. A gyermeki jogok ugyanis – Adam Smith kifejezését felhasználva – „érzelmi” jogok.

Összességében, nézetem szerint a gyermeket és ebből kifolyólag a gyermeki jogokat antropológiai alapjaira visszamutatón és differenciáltan kell kezelni, hogy koherens képet

⁴ Liberális és konzervatív emberképről ld.: Bihari Mihály – Pokol Béla: Politológia. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009., 180. p. skk., valamint 191. p. skk.

⁵ Arnold Gehlen: Az ember. Budapest, Gondolat Kiadó, 1976., 7.p. sk.

⁶ Hozzá kell tennünk, hogy Gehlen e könyvében két lehetséges utat vázol fel. Az egyik szerint az ember önértelmezése révén és ennek alapján elkötelezetten viselkedik önmagával és másokkal szemben. A másik szerint az ember „semleges” maradhat ebben a kérdésben. Míg az előbbi gondolatmenet istenből, a második állatból vezeti le az embert (filozófiai és tudományos szemlélet).

⁷ Eric Jaensch: A tények és az integráció fogalma. Integráció és dezintegráció mint alapstruktúrák. In: Halász László – Marton L. Magda: Típusanak és személyiségvonások. Budapest, Gondolat Kiadó, 1978., 92. p. skk.

kapjunk és az általa szabályozott területeket – így például a média világát – élesebb megvilágításba tudjuk helyezni. Ebből az aspektusból bontható ki a gyermeki jogok – a liberális felfogásban egyébként nem mindig kidomborított – morális töltése. A gyermeki jogok ugyanis különösen szemléletesen példázzák azt, hogy a jogi előírásoknak mindig van, és mindig kell hogy legyen morális olvasta.

II.2. A gyermeki jogok rendszere és a jogvédelmi intézmények

Beszéljünk bármilyen témáról is, mindig fontos elhelyezni egy rendszerben mint egészben. A gyermeki jogoknak különösen szerteágazó összefüggései és elágazásai vannak, amelynek bizonyos irányai nem feltétlenül releváns részei jelen dolgozatnak, mégis fontosnak tartom legalább érintőlegesen felvázolni ezeket, és ugyanígy kívánok eljárni a jogvédelmi intézmények területén is.

II.2.1. Nemzetközi szabályozás

Ha a nemzetközi jogi környezetet nézzük, Ellen Kay nyomán a XX. századot bátran nevezhetjük a gyermekek századának. Az 1950-ben, Rómában elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezménye⁸ bár még nem szól kifejezetten a gyermekek jogairól, nem egy olyan rendelkezése van, amely összefüggésbe hozható a gyermekkorhoz kapcsolódó jogokkal, és amelyekre vonatkozóan több, a gyermekek jogait érintő, bírósági döntés is született.⁹

Az 1961-ben elfogadott Európai Szociális Charta¹⁰ 1966-os módosítását követően a legfontosabb európai egyezménnyé vált, amely biztosítja a gyermekek jogait. A Charta többek között deklarálja a gyermekek és fiatalok jogait a munkavállalásra vonatkozóan; az oktatáshoz való jogot és ezzel kapcsolatban a gyermek egészségének védelmét; az államok kötelezettségeit a gyermekek és fiatalok szociális, jogi és gazdasági védelemhez való jogával kapcsolatban; valamint a gyermek státusával összefüggésben álló jogokat.

A nemzetközi viszonylatban talán legfontosabb dokumentum, a gyermekek jogairól szóló, 1989. évi New York-i Egyezmény.¹¹ Az Egyezmény legfontosabb vívmánya, hogy alapelveként rögzíti a „gyermek mindenképp felett álló érdekét”, amely alapelv érvényesülése az egész gyermeki jogi szabályozást áthatja, beleértve az állam, a hatóságok, a szülők, a gyámok

⁸ Ratifikálva az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvénnyel

⁹ Például: magán- és családi élet tiszteletben tartása (8.cikk), diszkrimináció tilalma (14. cikk), gyermek emberi méltósága (3. cikk), gondolat szabadsága (9. cikk és véleménynyilvánítási szabadsága (10. cikk) az oktatás szabadságával összefüggésben, stb.

¹⁰ Ratifikálva az Európai Szociális Karta kihirdetéséről szóló 1999. évi C. törvénnyel

¹¹ Ratifikálva a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvénnyel

és más, a gyermekért felelős szervek, a gyermeket érintő döntéseit. Az egyezményben deklarált jogok négy csoportba oszthatóak:

- általános jellegű polgári, politikai, gazdasági, szociális és kulturális jogok;
- gyermekek speciális védelme a társadalomban;
- gyermekek különlegese csoportjának védelme;
- gyermekek védelme rendkívüli helyzetben.¹²

1996-ban fogadták el a Hágai Egyezményt, a szülői felelősségéről és a gyermek védelméről, amely a nemzetközi vonatkozású jogvitákban kíván segítséget nyújtani a joghatóság, az alkalmazandó jog, az elismerés, a végrehajtás és az együttműködés tekintetében.¹³

A XX. és XXI. század fordulóján született meg az Európai Unió Alapjogi Chartája, ami a Lisszaboni Szerződés óta, annak függelékeként, azaz nem részeként, fontos kérdésekben kötelező erővel bír az tagállamokra. A Charta preambuluma mellett egyetlen cikkben foglalja össze a gyermek legfontosabb jogait, valamint külön cikkben rendelkezik az oktatáshoz való jogról.¹⁴

Végül, de nem utolsó sorban meg kell említenünk az Európai Tanács „Brüsszel II.” és az „új Brüsszel II.” rendeletét,¹⁵ amelyek a Hágai Egyezményhez hasonlóan a nemzetközi kollíziós magánjog területén deklarálják szabályaikat a gyermekek jogait illetően a házassági és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban, a gyermek jogainak előtérbe helyezésével.

II.2.2. Hazai jogi szabályozás

A hazai jogi szabályozás is igencsak szerteágazó; számos jogterületen találunk jogszabályokat, amelyek közvetlenül vagy áttételesen a gyermekek védelmével állnak összefüggésben.

Az Alaptörvény XV. cikkében deklarálja, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi, többek között a gyermekeket is, jelezve ezzel, hogy mint különös védelmet élvező (jogi) alapértékre tekint rájuk;¹⁶ XVI. cikkében pedig alapelveként határozza, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges

¹² Részletesen lásd: Rózsás Eszter: Gyermekjogok. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011., 25. o. skk.

¹³ Az Egyezményt a szülői felelősséggel és a gyermek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló 2005. évi CXL. törvény tette a belső jog részévé

¹⁴ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 14. és 24. cikk

¹⁵ 1347/2000/EK és 2201/2003/EK tanácsi rendeletek

¹⁶ Részletesen lásd: Ádám Antal: Az értékek pluralitása és versengése. In: Jog – Érték – Erkölcs; Budapest, Emberi Jogok Központja Közalapítvány, 2006., 54. p. skk.

védelemhez és gondoskodáshoz. Ezen túl találhatunk még rendelkezéseket a szülők jogairól és kötelezettségeiről, a gyermekek foglalkoztatásáról (illetve annak tilalmáról), a gyermekek azon kötelezettségéről, hogy idős szüleikről gondoskodjanak, valamint a közterhek idevonatkozó arányos viseléséről.¹⁷

A magánjog területén meg kell említenünk a Polgári Törvénykönyv családjogot szabályozó IV. könyvét, amely több olyan jogintézményt tárgyal, amelynek a gyermek alanya (örökbefogadás, szülői felügyelet, kiskorú gyermek tartása, gyámság), nem beszélve az alapelveként megfogalmazott gyermek érdekének védelméről, ami általános érvennyel felállítja azt a követelményt, hogy ezen elv minden egyes rendelkezés alkalmazásánál érvényesüljön.¹⁸

A gyermeki jogok legszélesebb katalógusát a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) tartalmazza. A jogszabály átfogóan rendezi az alapvető jogok és köteleességek, az ellátások és a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerét, ezen feladatok ellátásának és irányításának szabályait, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás rendszerét és eljárásait.

A közjog területéről kiemelendő a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, amelyben a gyermek mind lehetséges sértettként, mind potenciális elkövetőként is megjelenik. A büntetőeljárásról szóló törvény¹⁹ szintén deklarál gyermekek jogait védő, illetve speciális helyzetükre vonatkozó szabályokat. Ilyenek például a gyermekkorú személyek kitiltása nyilvános bírósági tárgyalásról, gyermek tanúkénti kihallgatásának speciális szabályai, a büntetőeljárás lefolytatása a fiatalok elkövető életkori sajátosságainak figyelembe vételével, stb.

Világszerte érzékeny kérdés a gyermekek részvételének módja és minősége az igazságszolgáltatásban. Hazánkban az elmúlt években nagy erőfeszítéseket tettek és tesznek azért, hogy az igazságszolgáltatás területén, az Európai Tanács iránymutatásában foglaltak szerint és azt követve úgynevezett „gyermekbarát igazságszolgáltatást” alakítsanak ki.²⁰

Az egyes gyermeki jogokhoz kapcsolódóan még számos jogszabályt fel lehetne sorolni, amelyek azonban túlhaladnák a dolgozat célkitűzésének kereteit. A teljesség igénye nélkül mégis érdemes néhányat említeni:

¹⁷ Alaptörvény XVI. cikk (2)-(4), XVIII. cikk (1) és XXX. cikk (2) bekezdések

¹⁸ 2013. évi V. törvény 4:2.§, valamint

Körös András (Szerk.): Polgári jog – Családjog. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2013., 26-29. p.

¹⁹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

²⁰ Lux Ágnes (Szerk.): Gyermekközponitú igazságszolgáltatás – Gyermekjogi projekt. Budapest, AJB Projektüzetek, 2013/1. http://www.ajbh.hu/documents/10180/124834/gyermekjogi_2013.pdf/0a3be13f-a18d-45c7-a6b8-6850d9e8a074?version=1.0

- 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról (kiskorú gyermek mint érdekelt)
- 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról (gyermekek jogai az oktatásban);
- 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről (a beteg gyermek jogai);
- 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról, valamint a 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról (a migráns gyermekek jogairól, a Gyvt. rendelkezéseivel összhangban);
- 2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről (gyermek, mint fiatal munkavállaló);
- 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (fiatalkorú elítéltek).

A sajtó- és médiajog, mint „keresztmetszet” jogág felületes szemléletben nem kapcsolódik annyira egyértelműen a gyermeki jogokhoz, mint a fentebb felsoroltak. A médiajog azonban – csakúgy, mint szinte mindegyik „új” jogág – tartalmainak és elveik jórészt más jogágaktól kölcsönzi. Problémái jelentős részének van általános (klasszikus), alkotmányjogi és speciális (modern) médiajogi vonatkozása is. Valójában a média – figyelembe véve a kultúrafogyasztási tendenciákat és statisztikákat – nagyon is fontos tényező, így szabályozásában mindenképp helye van a gyermekek védelmét előíró szakaszoknak.

A két alapvető fontosságú jogszabály, a köztudatban Médiaalkotmányként élő, a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló törvény (Smtv.),²¹ illetve a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvény (Mttv.).²² Az előbbi, 19.§-ában a kiskorúak szellemi, lelki, erkölcsi és fizikai fejlődésének védelmét helyezi középpontba, minden médiatartalmat és médiumot címzetté téve. Az utóbbi előírásokat fogalmaz meg a médiaszolgáltatások tartalmára vonatkozóan, a kiskorúak és gyermekek védelme tekintetében (többek között e szakaszokban olvashatunk a műsorszámok kategóriákba sorolásának követelményéről); szabályozza a kereskedelmi közleményeket és termékmegjelenítéseket. A közszolgálati média céljaként deklarálja a kiskorúak testi, lelki és erkölcsi fejlődését, érdeklődését szolgáló, ismereteit gazdagító műsorszámok, valamint a

²¹ 2010. évi CIV. törvény

²² 2010. évi CLXXXV. törvény

gyermekvédelem céljait szolgáló ismeretterjesztő, felvilágosító műsorszámok közzétételét; szól a Médiatanács kiskorúak és gyermekek védelmével kapcsolatos feladatáról.²³

Itt még nem ér véget azon jogszabályok sora, amelyek megpróbálják megóvni a gyermekeket a média káros hatásaitól. A „reklámtörvény” szintén előír korlátozásokat a gyermek- és fiatalkorúak védelmében az általános reklám-, valamint az egyes áru tilalmak és korlátozások keretében.²⁴ Látható, hogy a gyermekek védelmének jogi rendje a médiajogban mozaikszerűen építkezik.

Természetesen a gyermekek jogait érintő felidézett törvények köre nem teljes és további számos jogszabály, alkotmánybíróági határozat, illetve bírósági és hatósági döntés foglalkozik e kérdésekkel, amelyek közül a dolgozatban nem egy fel fog tűnni. A fenti összegzésnek – mint már említettem – elsődleges célja, hogy rámutasson a téma és terület komplexitására, valamint arra, hogy megközelítése általánosabb és átfogóbb szemléletet kíván.

II.2.3. Jogvédelmi intézmények

Legyen szó bármilyen jogi szabályozásról, az ezeket védő jogintézmények nélkül érvényesülésük csak egy tökéletes társadalomban lenne maradéktalanul lehetséges. A tökéletlenséget kiküszöbölése érdekében több intézmény is az állampolgár rendelkezésére áll jogainak érvényesítése érdekében.

Első helyen a bíróságok szerepét kell megemlíteni. A média szempontjából a polgári és büntető bíróságok fellépése bírhat jelentőséggel, tekintettel a magánélethez, a becsülethez és a jóhírnévhez, a képmáshoz és a hangfelvételhez való jogra,²⁵ illetve a rágalmazásra, becsületsértésre és a közösség elleni uszításra.²⁶

Bár az önrendelkezési jog és az egyéni autonómia magába hordozza a lehetőséget, hogy jogsérelem esetén ne éljünk a jogérvényesítés jogával, vannak esetek, amikor az állam vagy hatósága ex officio indíthat eljárást az objektív alapjogvédelem keretein belül (állami intézményvédelem). Erre példa a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának

²³ 2010. évi CLXXXV. törvény 9-11.§, 24.§, 30.§ (3) b), 33.§, 83.§ (1) h), 182.§ ba),

²⁴ 2008. évi XLVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és korlátairól (8.§, 18.§ és 21.§)

²⁵ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 2:44.§, 2:45.§ és 2:48.§

²⁶ 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről 226.§, 227.§ és 332.§

eljárása, amelyet valamely műsor tekintetében indít, ha annak témája, jellege vagy nézőpontja sérti az emberi jogokban megjelenő mögöttes értéket.²⁷

Ha alapjogvédelemről van szó, az Alkotmánybíróság és az alapvető jogok országgyűlési biztosa is megkerülhetetlen.

Többek között az Alkotmánybíróság alapvető feladata az alapjogi bíráskodás, a törvények alkotmányossági vizsgálata és megítélése, az Alaptörvény – így az alapjogok – érvényesülésének garantálása valamint rendelkezéseinek értelmezése.²⁸ Az alkotmányértelmezésnek a jogok fogalmából mint semleges kategóriából kell kiindulnia, amelynek határait nézve nagyfokú konszenzus állapítható meg, ám tartalmát tekintve több értéktartalmú koncepcióval is kitölthető. Ennek lehetősége a pluralista társadalom lényegéhez tartozik. Az Alkotmánybíróságnak határesetekben, koncepciók ütközésekor kell beavatkoznia.

Az alapvető jogok országgyűlési biztosának feladata pedig az, hogy az alapvető jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszásságot kivizsgálja és azok orvoslása érdekében kezdeményezéssel éljen. Működésének célja tehát az összes alapvető joggal kapcsolatos jogvédelem. Az Alaptörvény hatályba lépése óta a jogvédelem ellátását valamilyen visszásság észleléséhez köti, ám ennek jelentéséhez további támpontot nem ad. A korábbi, az állampolgári jogok biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény miniszteri indokolása szerint a visszásság fogalomkörébe az alkotmányos jogokkal összefüggésben okozott sérelem, illetve ennek közvetlen veszélye.²⁹

III. Az emberi jogok hatóköre

III.1. A gyermeki jogok kategorizálása

Már a gyermeki jogok jogágakba illesztése alapján is észre lehet venni egyfajta bizonytalanságot abban a tekintetben, hogy a gyermeket miként szemlélhetjük az emberi életfolyamat egészében. Lehet úgy tekinteni rá, mint önálló, önértékkel rendelkező lényre, akinek tulajdonságai önmagukban hordozzák értékességüket. De lehet olyan szemléletet is kialakítani, amely a gyermekben az emberi élet következő szakaszaira felkészülés különleges lehetőségekkkel rendelkező alanyát láttatja. Az előbbi felfogást inkább a pszichológusok, az utóbbit inkább a szociológusok képviselik. Az elsőként említett esetben a gyermeknek nincs

²⁷ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat valamint 165/2011. (XII. 21.) AB határozat

²⁸ Részletesen lásd: Schanda Balázs – Trócsányi László (Szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba. Budapest, HVG-Orac Kiadó, 2012., 343-373. p.

²⁹ Részletesen lásd: Takács Albert: Egy a biztos. In: Cserny Ákos (Szerk.): Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapjára. Budapest, Nemzeti Közsolgálati és Tankönyvkiadó, 2013.

önmagán túlmutató feladata, a másodikban van. Ez olyan lényeges és alapvető eltérés, amely döntően kihat a gyermek lehetőségeinek jogi kifejezésére és védelmére is, jóllehet a jogalkotás e különbség horderejére nem mindig fordít figyelmet. Ha viszont tekintettel vagyunk rá, akkor fel kell tennünk a kérdést, hogy a gyermeki jogok a minden embert megillető emberi jogok sajátos, némileg modifikált formái-e, avagy a gyermeki jogok önálló csoportot képeznek-e az emberi jogok folyamatosan bővülő katalógusában. Az első fordulat szerint a gyermeki jogok az emberi jogok „mutánsai”, a második szerint olyan jogok, amelyek a gyermekeken kívül senki másnak nem lehetnek.

Végül is nem kevesebbről van szó, mint az emberi jogok minden embert megillető általánosságának, vagy élethelyzetek szerinti szegmentáltságának kérdéséről. Jól mutatja a dilemmát például az a nemzetközi jogi dokumentumokban felbukkanó elv, hogy a gyermekeket fegyveres konfliktusok esetén különleges védelem illeti meg. Nyilvánvaló, hogy ilyen konfliktusok esetén az ártatlan résztvevők között nem lehet védelmi rangsort megállapítani, és különösen nem lehet a gyermekek és az idősebbek azonos tartalmú emberi jogai között sorrendet megállapítani. Vajon e gyermeki jogokat azoknak a rossz lelkiismerete hozza létre,³⁰ akiknek kellemetlen és botrányos a gyermekek szenvedésének egyébként szinte mindig távoli – mediatizált – látványa? Hogy a mai világ rengeteg szenvedése közül mi látszik elviselhetetlennek és botrányosnak, azt döntően a média alakítja ki.³¹ Ha az emberi jogok kibomlásának ez a dinamikája érthető is, azt azért semmiképpen nem lehet elismerni, hogy használ annak, hogy e jogok rendszerezetten megfogalmazott és elvek mentén értelmezhető jogok legyenek. A közvélemény Hegel óta nem morális és nem is jogi kategória.

Azzal, hogy alkotmányok az alapvető jogokról szóló részben szokták említeni a gyermekek jogait, megalapozzák azt a következtetést, hogy a gyermeki jogok is emberi, azaz alapvető jogok. Ugyanakkor kérdés, hogy a gyermekek jogai – a fogalom többes számú használata ellenére – egyetlen komplex jogot alkotnak-e, avagy valójában több rokon jogból álló családról van szó, amelynek elemeit a gyermek, mint különleges jogalany kapcsolja össze. Különösen a nemzetközi jogi dokumentumokban szokásos, hogy az emberi jogokat egységként kezelik és nem tisztázzák azokat a dogmatikai különbségeket, amelyek egy-egy alapjog lényeges tartalmát képezik. Köztudott pedig, hogy a lényeges tartalomnak nemcsak magyarázó értéke van, hanem az a jogok érvényesülésére is kihat, leginkább kollíziójuk esetén.

³⁰ Vö.: Sigmund Freud: Rossz közérzet a kultúrában. In: Sigmund Freud: Esszék. Budapest, Gondolat Kiadó, 1982., 331. p. skk.

³¹ Noam Chomsky: Hatalom és terror. Budapest, Független Média Kiadó, 2003.

Ebből az összefüggésből adódik az a további dilemma, hogy a gyermeki jogok vajon az emberi jogok speciális formái-e, vagy pedig az emberi jogok egy mással nem helyettesíthető, más jogokkal egységbe nem foglalható külön kategóriáját képezik. Más szóval a gyermeki jogok az emberi jogok katalógusának önálló egységei-e avagy a gyermeket is ugyanazok a jogok illetik meg, mint az embert általában, az életkorból fakadó helyzet különleges adottságainak megfelelően. Az tehát a kérdés, hogy az emberi jogok valóban egyetemes érvényűek-e, vagy felváltó jellegűek abban az értelemben, hogy vagy gyermeki jogokról van szó, vagy általános emberi jogokról, s eközben a két jogi szféra ugyanazon személy esetében egyszerre nem realizálódhat. Ezt a problémát szem előtt tartva lehet választ adni az olyan kérdésekre, mint hogy kik is valójában az egyes emberi jogok alanyai, mi azok speciális tartalma, milyen terjedelemmel alkotják a szóban forgó jogintézményt, továbbá, hogy hatásuk vertikális vagy horizontális, milyen garanciák szükségesek érvényre jutásukhoz és mindezekben mi a magánautonómia és az állami közhatalom szerepe?

III.2. A gyermeki jogok alanyai és hatálya

Az emberi jogok alanyaihoz képest a gyermeki jogok alanyait még problémásabb meghatározni. Bár a New Yorki Egyezmény tételesen deklarálja, hogy az „Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizenhét éves életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri”,³² mind a szakirodalomban, mind a jogszabályokban találkozhatunk más megnevezéssel, nem beszélve arról, hogy bizonyos esetekben a gyermek fogalmát sem feltétlenül ebben a formában és értelemben használják. A Polgári Törvénykönyv például a „kiskorú” kifejezéssel él, de a családjogi szakaszokat tartalmazó Negyedik Könyv a gyermek kifejezést a „leszármazó” értelemben használja. Az Egyházi Törvénykönyv a nagykorúság-kiskorúság mellett pedig különbséget tesz a hét év alatti és az annál idősebb gyermekek között, mondván, hogy egy hét évnél fiatalabb gyermek még nem felel magáért, de hét év felett már vélelmezni kell, hogy rendelkezik az ész használatával.³³

Másik anomália a gyermek – ifjúság (mint fiatalkor) fogalmak használatánál merülhet fel, miszerint hol is húzódik meg a határ a két életszakasz között? Esetleg a kettő részben átfedi egymást és a fiatalkor már a 18. életév előtt megkezdődik átcsúsza a fiatal felnőtt létbe?³⁴

³² A Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény, 1. cikk

³³ Codex Iuri Canonici 97. kánin 1.§ és 2.§

³⁴ Rózsás Eszter: Gyermekjogok. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011., 18. p.

Gondolva a magzat jogi helyzetére, nem lesz könnyebb a helyzetünk akkor sem, ha a gyermekkor „alsó határát” szeretnénk megállapítani. A magzati élet védelme, illetve a gyermeki jogok a még meg nem született gyermekre való kiterjesztésének kérdése már a nemzetközi egyezmények elfogadásakor is heves vitákat váltott ki. Mivel olyan, a magzat jogalanyiságáról szóló álláspont kialakítása, amely egyik állam számára sem lett volna sérelmes lehetetlen feladatnak bizonyult, az egyezmények erről az időpontról a szokásos körültekintő óvatosság miatt hallgatnak. A hatályos Polgári Törvénykönyv úgy rendelkezik,³⁵ hogy a gyermeket fogantatása pillanatától kezdve megilleti a jogképesség, feltéve, ha élve születik, de a magát a magzat jogalanyisággal nem rendelkezik, nem lehetnek jogai, így a gyermeki jogok alanya sem lehet.

Már ezekből is kitűnik, hogy a gyermeki jogok alanyi körét meghatározni nem egyszerű. Kérdéses lehet például, hogy egy 16 éves kiskorú, akit házasságkötés révén a polgári jog szabályai szerint nagykorúsítanak, szellemileg és erkölcsileg elég éretté válik arra, hogy olyan médiatartalmak fogyasztójává váljon, amelyeket a kiskorúk számára károsnak ítélt meg a jog vagy a Médiatanács? A 18. életév betöltése sem feltétlenül jelenti a személyiség és én-kép kialakulásának végét, miért jelentené azt egy jogi aktus? Bár az analógia két eleme látszólag távolinak tűnhet, a problémakör létjogosultsága mindemellett nehezen vitatható.

Ha a hagyományos, az emberi jogok generációs felosztását szemléljük, a jogtudomány által végzett besorolás alapján a gyermeki jogok eredetét a szociális jogok között találhatjuk meg. A gyermek kiszolgáltatottsága a szegénység és a munka világában volt először szembetűnő. E tekintetben ahol jellemzően az állam cselekvési kötelezettsége került előtérbe.

A szociális alapjogok eszmei alapgyökere a középkori filozófiához és Aquinói Szent Tamáshoz teológiájához vezethető vissza,³⁶ azon belül is a közjó, máig megfoghatatlan, akkor világos, ma némileg homályosabb eszméjéhez. A közjó akkori felfogása szerint egyet jelentett az igazságossággal, amelynek révén megvalósulhatott a jogok egyenlő élvezete. Az állam akkor képviselte a közjót, ha gyakorolta az osztó igazságot és mindenkinek megadta az őt megillető jogokat.³⁷

A mai értelemben vett gyermeki jogok forrása a XIX. század elején megkezdődött, úgynevezett „szegény törvényhozás”,³⁸ amelynek stílusát és szerepét első sorban angol regényekből, például Dickens műveiből ismerhetjük. Mai általános jelentésüket csak jóval

³⁵ Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény, 2:2. §

³⁶ Aquinói Szent Tamás: Summa Theologiae 2 II.

³⁷ Bővebben lásd: Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (Szerk.): Ember jogok. Budapest, Osiris Kiadó, 2003., 793-799.p.

³⁸ Az első szegénytörvény 1838-ban született, Angliában.

később nyerték el. Ennek első hullámát a II. világháború utáni újjá éledt természetjog elméletében fedezhetjük fel.³⁹ De legalább ennyire jelentős ösztönző a humanitás új követelményeinek, a civilizációs érzékenységnek az elismerése a világ fegyveres konfliktusokkal sújtott térségei tekintetében.

A gyermeki jogoknak ezt a második generációs, szociális jogokból eredő sajátosságát jól mutatja Magyarország Alaptörvénye is, mely XVI. cikkében olyan, erre utaló kifejezéseket használ, mint „védelem” és „gondoskodás”. Ez arra utal, hogy a gyermeki jogok körében a jogosultságok és a kötelezettségek nem válnak el olyan élesen, mint ahogy azt az emberi jogok esetében általában megkövetelik.

Amennyiben azonban azt az elméletet fogadjuk el, miszerint a gyermeki és az emberi jogok katalógusa részben átfedi egymást, tehát a gyermeki jogok nem képeznek különálló csoportot, akkor második generációs jogok kategóriája igencsak szűknek bizonyul, hiszen nem egy jog, ami megilleti a gyermeket is, a szabadságjogok és így az emberi jogok első generációjának körébe sorolható.

A vertikális és horizontális hatály fogalmi párosa az alapjogokra való hivatkozás lehetőségének kérdéskörét veti fel. Abból a feltevésből kiindulva, hogy az alapjogok az állami beavatkozás általi védelmet alapozzák meg, kérdés, hogy vajon hivatkozhat-e az egyén magán- vagy jogi személyekkel szemben emberi jogaira?

Az Amerikai Egyesült Államokból eredő klasszikus jogfelfogás azt állítja, hogy a magasabb érvényű jogban (paramount law), illetve alkotmányban felsorakoztatott alapvető jogok csak az állami beavatkozással szemben nyújtanak védelmet, tehát azokra magán- és jogi személyekkel szemben hivatkozni nem lehet, mert az a magánautonómia súlyos sérelméhez vezetne, és példának okáért az információ- és a véleménynyilvánítás szabadságára hivatkozva elő lehetne írni a sajtó és audiovizuális médiumok szerkesztőségeinek, hogy milyen híreket közöljenek.⁴⁰

Ezzel szemben a német alkotmánybíróági felfogás azt vallja (az 1958-as Lüth-ügy⁴¹ kapcsán megfogalmazva), hogy az alapjogi katalógus által felsorakoztatott jogok egyben egy objektív értékrendet is meghatároznak, amely értékrendnek az egész jogrendszerben tükröződnie kell. A harmadik személlyel szembeni hatály tehát azt jelenti, hogy az alapjogok által közvetített értékek minden esetben a törvények közvetítésével kerülnek alkalmazásra, vagyis nem csak a közhatalmat képviselő állammal, hanem bárkivel szemben

³⁹ Johannes Messner: Das Naturrecht. Berlin, Duncker & Humblot, 1984., 459. p. skk.

⁴⁰ Uo. 98. p. sk.

⁴¹ BVerfGE 7, 198

érvényesíthetők.⁴² Ezen elmélet keretibe már elhelyezhető az állam médiaszabályozási és intézményvédelmi kötelezettsége is.

A magyar jogrendszerre tekintve az emberi jogoknál általában az alapvető jogok hatálya vertikálisan érvényesül, azaz nem magánosok, hanem az állampolgár és az állam „között jön létre”; kötelezve ezzel az államot valamilyen aktív cselekvésre, vagy épp tartózkodásra. Ezzel szemben a gyermekek jogainál épp ellenkezőleg, a horizontális hatály kerül előtérbe, mivel itt a kapcsolat a gyermek és a felnőtt, vagy társadalom között áll fenn. Előző Alkotmányunk 67. §-a, az Alaptörvényünk XVI. cikkének (1) bekezdése által deklarált, a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez való jogot úgy rögzítette, hogy a gyermeknek olyan, a család, az állam és a társadalom által nyújtott védelemhez és gondoskodáshoz van joga, amelynek révén a gyermek megfelelő fejlődése biztosított. Ezzel az Alkotmány konkrétan megnevezte a jog általános címzettjét is, az Alkotmánybíróság határozatában pedig megfogalmazta mit ért e védelem és gondoskodás alatt: „A gyermek ember, akit minden olyan alkotmányos alapvető jog megillet, mint mindenki más, de ahhoz, hogy a jogok teljességével képes legyen élni, biztosítani kell számára az életkorának megfelelő minden feltételt felnőtté válásához.”⁴³ Az OBH 2057/2008. számú ügyében az ombudsman megállapította, hogy az Alkotmányban megtalálható család – állam – társadalom felsorolás egyben „rangsor” is: a gyermeknek elsősorban a család kell, hogy biztosítsa a védelemhez és gondoskodáshoz való jogát és ezt csak kiegészíti, szerencsétlenebb esetekben pótolja az állam.⁴⁴ Ebből következik, hogy a gyermekek jogait nem feltétlenül az állam, hanem gyakran a társadalom fenyegeti, az államnak ezekben az esetekben az intézményvédelmi kötelezettsége áll fenn.

A gyermeki jogok ilyen szemlélete arra is módot ad, hogy az emberi jogok hagyományos, „generációk” szerinti felosztásán ténylegesen túllépjünk. A gyermeki jogok egységesítő vagy differenciáló felfogásától is függ, hogy intézményvédelemre szorulónak tartjuk-e őket vagy sem, de az állami védelem szükségessége, vagyis az állami aktivitás valamennyiben meg kell, hogy jelenjen. A gyermeki jogok esetében ugyanis az a helyzet, hogy többségük semmiképpen sem valósulhat meg az állam és közhatalom tevőleges közrehatás nélkül, még akkor sem, ha egyébként szabadságjogokról lenne szó. Az emberi jogok természetének ilyen megközelítése annál is inkább indokolt, mert a gyermeki jogok és a

⁴² Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (Szerk.): Ember jogok. Budapest, Osiris Kiadó, 2003., 100. p. sk.

⁴³ 995/B/1990. AB határozat. ABH 1993., 525.

⁴⁴ Lux Ágnes (Szerk.): A gyermek testi-lelki egészsége – Gyermekjogi projekt. Budapest, AJB Projektfüzetek, 2012/1. http://www.ajbh.hu/documents/10180/124836/ajb_gyermekjogi_projekt_2012.pdf

média kapcsolatában nem csak a gyermekek, hanem a média vonatkozásában is felmerül az emberi jogi jogalanyiség kérdése.

III.3. A gyermeki jogok célja és jellege

A nemzeti alkotmányok és a nemzetközi dokumentumok is bizonyos egyoldalúságot mutatnak abban, hogy a gyermeki jogokat alapjaik és értéktartalmuk tisztázása nélkül tárgyalják, vagyis nem helyezik el az általános emberi jogok rendszerében. Ennek mindenekelőtt a gyermeki jogok korlátozhatósága tekintetében van szerepe, mert egyáltalán nem nyilvánvaló, hogy a gyermeki jogok korlátozásának pontosan ugyanazok-e a mércéi, mint az emberi jogokénak általában. (Ennek pedig hatása kell hogy legyen a gyermeki jogok érvényesülésére is.) Ugyanakkor fontos kiemelni, az alkotmánybíróság azon véleményét, hogy a gyermeknek az a joga, hogy az állam részéről a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemben és gondoskodásban részesüljön (Alaptörvény XVI. cikk) az államnak alkotmányos köteleességét alapozza meg a gyermek fejlődésének védelmére, amely köteleesség alkotmányos alapot nyújt arra, hogy a törvényhozó vagy a bíróság a gyermek alapjoggyakorlását korlátozza.⁴⁵

További következménye annak, ha eltekintünk a gyermeki jogok generációs kategorizálásától, hogy a gyermeki jogokra úgy kell nézünk, mint amelyeknek egyetlen közös rendező elve a gyermek „mindenek felett álló érdeke”⁴⁶. Ez a mindenek felett álló érdek gyakorlatilag egyfajta pozitív diszkrimináció alapja, amely „pozitív diszkrimináció” jelenti a speciális helyzetben lévő gyermek esélyeinek garanciáit ahhoz, hogy életben maradjon, felnőtté válhasson, maga legyen képes emberi, polgári és politikai jogai tényleges gyakorlására. Ez lenne a gyermek „mindenek felett álló érdeke”.⁴⁷ Ebben az esetben úgy tekintünk a gyermeki jogokra, mint az emberi jogok egy csoportjára. Ez az állítás azonban felveti azt a kérdést is, hogy vajon így mennyiben beszélhetünk a gyermekekkel és jogaikkal kapcsolatban velük született jogokról? Hiszen létükről vagy meg nem létükről, tartalmukról, korlátaikról és arról, hogy élnek-e velük vagy sem nem ők döntenek, már „készen” kapják őket „másoktól”.

Ebből a nézőpontból elmondhatjuk, hogy a gyermek személyiségének és ezzel együtt személyi szabadságának korlátozása a gyermeki jogok és a gyermek mindenek felett álló érdekének normatív elvét alkalmazva tulajdonképpen azért szükséges, hogy később,

⁴⁵ 21/1996. (V. 17.) AB határozat, ABH 1996., 74-89.

⁴⁶ A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény, 3. cikk

⁴⁷ 995/B/1990 AB határozat. ABH 1993, 530.

felntőtként rendelkezessen általános cselekvési szabadsággal⁴⁸ és emberi méltósággal, amely az autonómiának egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva az ember személy maradhat, és nem válik eszközzé.⁴⁹

Természetesen a gyermek is rendelkezik emberi méltósággal, amelyet az állam az objektív alapjogvédelem keretei között köteles is védelmezni. A gyermek esetében is vannak egyenlő gondossággal és körültekintéssel, azonos tisztelettel kezelésének abszolút érvényű követelményei. Erre megfelelő példa lehet a Médiatanács fellépése olyan műsorszámok ellen, amelyben gyermekek szerepeltetésével azok méltóságát sértik. Ezen fellépések nem csak azért szükségesek, mert az állam intézményvédelmi kötelezettsége megkívánja, hanem azért is, mert a kiskorúak megfelelő testi, szellemi és lelki fejlődése megköveteli azt. Mivel a kiskorúak személyiségének kifejlődése közös társadalmi cél és érdek, azaz közérdek, az ilyen esetekben különösen sürgető az intézkedés, hiszen az életkori közelségből kifolyólag a kiskorú médiafogyasztók még inkább azonosulnak a médiahatás káros jelenségeivel. A műsorszámokban szereplő gyermekek jogainak védelméről és érvényesítéséről pedig még a törvényes képviselő sem mondhat le.⁵⁰ A gyermek objektív értelemben autonóm személy.

A gyermeki jogoknak tehát – eltérően az emberi jogoktól általában – meghatározott célja van. Míg az általános emberi jogok esetében alanyának autonómiája arra is kiterjed, hogy e jogokkal nem él, a gyermek esetében úgy tűnik, hogy mások e jogokra irányuló kötelezettsége lényegében kizárja, hogy ezek a jogok ne érvényesüljenek. Ez a célhoz kötöttség a konzervatív felfogásokban különösen világos, leginkább talán az egyházi tanításokban, de lappangó módon a liberális nézetekben is jelen van. Liberális teóriák sem állítják azt, hogy a gyermek, vagy helyette bárki más, lemondhatna a fejlődésről. A gyermeki jogok esetében nem illik a „láthatatlan kézre” hivatkozni. Más kérdés, hogy az olyan dogmák szerint építkező rendszerekben, mint az egyházi tanítások ez a fejlődés kevés történeti változatosságot mutat. A gyermeki jogok fejlődéséhez kapcsolódó elemeit úgy is lehet tehát értelmezni, hogy ezek előzményei, előfeltételei annak, hogy az embernek később „felntőtként” ennek megfelelő emberi jogai lehessenek. Ez megint csak arra figyelmeztet, hogy a gyermeki jogokat az elmélet klasszikus fogalmának megfelelően kulturális jelenségként fogjuk fel, azaz olyan társadalmi alrendszerként, amelynek rendeltetése a mintakövetés képességének elsajátítása.

⁴⁸ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat

⁴⁹ Sólyom László párhuzamos véleménye, 23/1990. (X.31.) AB határozat (ABH 1990, 88, 96-106.)

⁵⁰ Koltay András: Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban. Kézirat, 2014.

Aligha vitatható, hogy a média jelensége a mintakövetés koncentrált kifejezésének tekinthető, vagyis a média maga is kiváltképp kulturális jelenség. Ezen a megfontoláson nyugszik a médiahatás-elmélet – mint a mintakövetés technikailag koncentrált és monopolizált formája. Abban a funkciórendszerben, amelyet a gyermeki jogok szükségszerű érvényesülése megkövetel mellőzhetetlen és mással alig helyettesíthető és semlegesíthető szerepe van a médiának. A média rendeltetése ma már messze nem szűkíthető a társadalmi nyilvánosság kialakítására,⁵¹ hanem a minták közvetítésének és elfogadtatásának bizonyos értelemben propagandisztikus eszköz lett. Azt is mondhatjuk, hogy a média a fogyasztás modelljeként működik. Ezzel a gyermekek fejlődésére ható személytelen instrumentuma jött létre, vagyis a minták nyilvánvaló családi és iskolai hálózata kiegészült a média mintáinak rejtett hálózatával.

III.4. Gyermekjogi jogviszonyok és joggyakorlás

Vannak – a jogi szabályozás előtt és attól függetlenül is létező – értékek, amelyek a jogi regulációval jogi alapértéki minőséget nyertek. A jogi alapértékek az emberi gondolkodás több ezer éves termékei, amelyek létrejöttére ugyanúgy hatást gyakorolt az ókori görög jogfilozófia, mint a felvilágosodás eszméi. Ádám Antal szerint ilyen jogi alapérték például az emberi élet, az egészség, a gyermek, az ifjúság és a család is.⁵² Mivel a gyermekjogok alapján általában hárompólusú jogviszony jön létre, így ezen jogviszony alanyai, illetve ezek alkotmányos erőfeszítései is alapértéknek tekintendők. Mindezek alapján elmondható, hogy a gyermek alapjogai, illetve azok érvényesülése és gyakorlása különös védelemben részesülnek mind az állami jogalkotásban és jogalkalmazásban.⁵³

A gyermeki jogok gyakorlása három típusba sorolható. Az első típusnál maga az alaptörvény szab korlátot a gyermek joggyakorlásával szemben, ilyen például a gyermek választójogból való kizárása. A második esetben a törvényi szabályozás szűkíti a kiskorúak joggyakorlását (házasságkötés, munkavállalás), míg a harmadik esetben a törvény nem szabályozza a joggyakorlás kérdését.⁵⁴ Ilyen esetben esetről esetre kell meghatározni, hogy mely alapjogot, milyen vonatkozásban gyakorolhat maga a gyermek, avagy ki gyakorolhatja azt a gyermek nevében és érdekében, esetleg kizárható-e teljesen valamely alapjog gyakorlásából?

⁵¹ Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Budapest, gondolat Kiadó, 1971., 230. p. skk.

⁵² Ádám Antal: Az értékek pluralitása és versengése. In: Jog – Érték – Erkölc. Budapest, Emberi Jogok Központja Közalapítvány, 2006., 54. p. skk.

⁵³ Rózsás Eszter: Gyermekjogok. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011., 13. p. sk.

⁵⁴ Uo. 17. p.

Ebben az esetben ismét felmerül a joggyakorlás korlátozásának kérdése. Ilyenkor két tényezőt szükséges kiemelni. Az egyik, hogy az adott esetben elég érett-e vajon a gyermek az önálló döntésre, a másik, hogy az adott döntésre vonatkozóan mihez kell az érettség. a résztvevők érettségét általában a közérdek követeli meg, de a jogkorlátozáshoz elégséges lehet a gyermek védelme saját magával szemben. Állam kötelessége ugyanis a káros hatások távoltartása, elhárítása azon súlyos kockázatoknak, amelyek a gyermek személyiségét és így az egész jövőendő életét meghatározná.

Az Alaptörvény XVI. cikkébe foglalt jog tehát két sajátosságot foglal magába. Egyrészt, hogy a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga az állam kötelességét alapozza meg a gyermek személyiségfejlődése intézményes védelmére. Másrészt e kötelessége a gyermek alapjogainak korlátozásához is vezethet.⁵⁵ Kérdés, hogy hol húzzuk meg a határt a gyermek önálló alapjoggyakorlása és az állam, vagy a szülő alapjogi gyámkodása között? Illetve, a másik oldalról hogy milyen védelmi intézkedésekre van joga a gyermeknek, mi a gondoskodási minimum az egyes esetekben?⁵⁶

Egy kirívó példája ennek a pszichoszexuális fejlődés hosszú folyamata, amelyben az idő előtti hatások súlyos károkat okozhatnak, ha kellő érettség híján nem tud megfelelően viszonyulni hozzá a fiatal. A jog ezt a fejlődést még a magánszférában is védi büntetőjogi szankciókkal (megrontás) és a nyilvánosság szférájában további korlátokat állít (pornográf tartalmaktól való védelem).

A gyermek jogok által létrehozott jogviszonyok többfélék lehetnek attól függően, hogy az adott gyermeki jogok milyen norma tartalmazza.

Eszerint a Polgári Törvénykönyv Negyedik Könyvében meghatározott gyermekjogok elsősorban magánjogi, családi jogi jogviszonyt keletkeztetnek; a közoktatásról szóló törvény tanulói jogviszonyt; az egészségügyi törvény pedig betegjogi jogviszony, amelyben azonban szintén a szülő gyakorolja a beteg gyermek önrendelkezési jogát, amikor dönt a kezelés igénybevételéről vagy elutasításáról.

Az Alaptörvényben deklarált védelemhez és gondoskodáshoz való jog kötelezettje elsősorban a szülő, mégsem magánjogi jogviszonyról van szó, ugyanis mind a gondoskodás, mind a védelem biztosítása egyben az állam és a társadalom kötelessége is. Tehát olyan

⁵⁵ 21/1996. (V. 17.) AB határozat (ABH 1996., 74-89.)

Jelen határozat korlátozza az egyesülési jogot a gyermek védelmének érdekében (habár a gyermek egyesülési jogát New York-i Egyezményben részes államok elismerik). A korlátozás akkor alkotmányos, ha azt másik jog szükségessé teszi és korlátozás a védelem céljával arányos.

⁵⁶ Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petrétei József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyar alkotmányjog III. – Alapjogok. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2006., 84-85. p.

absztrakt közjogi jogviszonyról van szó, ahol az államnak konkrét tevőleges és intézményvédelmi kötelezettségei vannak. Mindemellett a szülő-gyermek kapcsolat vonatkozásában meg kell említeni a szülőket megillető jogokat is (például nevelés megválasztása), amelyeket az állam is köteles tiszteletben tartani. Természetesen a gyermek soha nem válhat a szülői hatalom tárgyává, a közöttük lévő viszonyban is érvényesülnek a gyermek alapvető jogai, amelyek keretek közé szorítják a szülő döntési lehetőségeit.⁵⁷

A hárompólusú jogviszony jelentősége leginkább a gyermekvédelem terén domborodik ki, a gyermekvédelem ugyanis akkor kezdődik, amikor egyes problémákat úgy minősítenek, hogy azok megoldása nem bízható a családra. (A szociálpolitika egyik alapkérdése, hogy mikor avatkozhat be az állam a családi autonómiába.) Az állam közbeavatkozása közjogi jogviszonyt keletkeztet, amelyen belül megkülönböztetünk szolgáltatást és hatósági tevékenységet. Szolgáltatás például a gyermekjóléti szolgáltatás, amelyben – ellentétben a hatósági intézkedéssel (védelembevétel) – sem a szülő, sem a gyermek nem válik kötelezetté. Helyettük inkább a szolgáltató az, aki kötelezettséget vállal a problémák megszüntetésére és a veszélyeztetettség felszámolására.⁵⁸

IV. Médiatartalom és a gyermeki jogok

A Smtv. deklarálja, hogy a sajtószabadság gyakorlása nem sértheti a közérkölcset, valamint nem járhat mások személyiségi jogainak sérelmével;⁵⁹ a 10. és 11. szakaszban pedig deklarálja a közönség jogait. Eszerint mindenkinek joga van:

megfelelő tájékoztatást kapni a közélet ügyeiről és a magyar nemzetet érintő jelentős eseményekről,

- hiteles, pontos és gyors tájékoztatáshoz;
- olyan közszolgálati médiaszolgáltatáshoz, amely:
 - erősíti a nemzeti önazonosságot és az európai identitást,
 - őrzi és erősíti a nemzeti családi, vallási és etnikai közösségeket, valamint
 - ápolja és gazdagítja a magyar és nemzetiségi nyelveket és kultúrákat.

Teszi mindezt úgy a média, hogy közben eleget tesz törvényi kötelességének, miszerint – többek között – biztosítja a demokratikus közvéleményt; tiszteletben tartja az emberi méltóságot; kerüli a megalázott kiszolgáltatott helyzetben lévő emberek sérelmes

⁵⁷ Sári János – Somody Bernadette: Alapjogok. Budapest, Osiris Kiadó, 2008., 343. p.

⁵⁸ Rózsás Eszter: Gyermekjogok. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011., 19-22. p.

⁵⁹ 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól 4.§ (3)

bemutatását; nem tesz közzé lineáris médiaszolgáltatásban⁶⁰ olyan tartalmat, amely súlyosan károsítja a kiskorú szellemi, lelki, erkölcsi, vagy fizikai fejlődését (adásidő megválasztása, korhatár-besorolás, műszaki megoldások); lekérhető médiaszolgáltatásban⁶¹ és sajtótermékekben biztosítja, hogy sértő tartalmakhoz a kiskorú ne férhessen hozzá; valamint tartózkodik kiskorú személy olyan bemutatásától, amely életkorának megfelelő lelki vagy fizikai fejlődését nagymértékben veszélyeztetheti.⁶²

A közönség jogai egyértelműen vonatkoznak felnőttek és gyermekekre egyaránt, kérdés, hogy az általánosan megfogalmazott követelményeket hogyan lehet átültetni a közönség kiskorú részére, illetve hogyan lehet a kellően tág tartalmi és értékrendi kereten belül kialakítani azt a tényleges műsor kínálatot, amely a gyermeki jogok követelményrendszerének is megfelel.

Az Mttv. a kiskorúak védelmét szolgáló eszközök tekintetében követi a korábbi szabályozás⁶³ rendszerét, az úgynevezett „értékelő rendszert”. Ez azt jelenti, hogy a médiatartalom kiskorúaknak való alkalmasságáról első sorban a médiaszolgáltató köteles dönteni a korhatár-kategóriákba sorolás révén. A műsorszolgáltató felelőssége arról dönteni, hogy mi a „megfelelő” a gyermek feltételezett erkölcsi és szellemi fejlődése szempontjából (passzív elem), illetve e cél érdekében (aktív elem). Így a szülő az értékelésnek csak az eredményét látja, azaz az adott műsorral kapcsolatos döntést, miszerint az adott tartalom alkalmas-e a kiskorúak számára a médiaszolgáltató hozza meg. Hogy a joggyakorlatot elősegítse a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság klasszifikációs ajánlást bocsátott ki,⁶⁴ melynek főbb gyakorlati megállapításait segítik az egyes korhatár-kategóriákba való besorolást.⁶⁵

A másik lehetőséget a besorolásra a „leíró rendszer” adja, amely mutatókat alkalmaz az adott műsorszámmal kapcsolatban (a szexualitás, az erőszak és a droghasználat valamint a használt nyelvezet szempontjából), így biztosítva a szülőnek a lehetőséget, hogy maga mérlegelje a médiatartalom alkalmasságát.⁶⁶

⁶⁰ Lineáris médiaszolgáltatás: „a médiaszolgáltató által nyújtott, műsorszámok műsorrend alapján történő egyidejű megtekintését, illetve meghallgatását lehetővé tevő médiaszolgáltatás”. 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról, 203.§ 36. pont

⁶¹ Lekérhető médiaszolgáltatás: „olyan médiaszolgáltatás, amelyben a médiaszolgáltató által összeállított műsorkínálat alapján a felhasználó egyéni kérés alapján, az általa kiválasztott időpontban tekintheti, illetve hallgathatja meg a műsorszámokat”. 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról, 203.§ 35. pont

⁶² Részletesen lásd: 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól 13-20. §.

⁶³ 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról

⁶⁴ 1037/2011. (VII. 19.) médiatanácsai határozat

⁶⁵ Megállapításait lásd: Koltay András – Lapsánszky András (Szerk.): A médiaszabályozás kommentárja. Budapest, Complex Kiadó, 2012., 68. p. skk.

⁶⁶ Uo., 67. p.

A magyar média- és jogrendszer az előbbi módszert alkalmazza, ami némiképp ellentétes azzal, a már idézett ombudsmani véleménnyel, amely szerint a gyermeki jogok érvényesítése elsődlegesen a szülők feladata és az állam csak diszfunkció esetén avatkozik be.

Ugyanakkor az államnak olyan kockázatvállalásokról is meg kell óvnia a gyermeket, amelyekkel kapcsolatban életkoránál (feltételezett testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi érettségénél) fogva nem képes megismerni és értékelni sem a választható lehetőségeket, sem pedig választása következményeit saját személyiségére, illetve későbbi életére és társadalmi beilleszkedésére nézve. A szülőnek pedig megvan a lehetősége felülbírálni média kockázati ajánlásait mind pozitív, mind negatív irányban; az ő felelőssége, hogy otthon engedi-e az alkohol fogyasztását vagy a pornográf tartalmakat, az állam csak súlyos és konkrét sérelem vagy veszélyeztetés esetén avatkozik be.⁶⁷

IV.1. Korlátozzák-e a média szabadságát a gyermeki jogok?

A média és a gyermeki jogok kapcsolatában mind a média szabadságának korlátozása, mind a gyermeki jogok relativizálása alapvető jelentőségű probléma. Ha igazán pontosak szeretnénk lenni, a következő kérdéseket kellene feltennünk: A gyermeki jogok korlátot, keretet vagy célt állítanak-e fel a média számára? Tartalmilag képesek-e keretet adni a sajtószabadságnak a gyermeki jogok? Elégséges garancia-e a médiatartalmak elválasztás és formális veszélyforrásként való kezelése a gyermekekre gyakorolt káros hatás kiiktatásához? Vajon feloldhatatlan-e a kommunikációs jogok és a gyermeki jogok konfliktusa?

Lehet, hogy elsőre nem egyértelmű, de léte és szükségessége a szólásszabadság gyermeki jogok általi korlátozásának könnyen belátható. Az, hogy a gyermeki jogokra keretként, korlátként vagy célként tekintünk, majdhogynem csupán szemléletmód kérdése.

Az Smtv. 16.§-a, hogy a médiatartalom nem sértheti az alkotmányos rendet, a törvény deklarálja azt a (továbbiakban műsorszerkesztési elvként realizálódó) követelményt, hogy a médiaszolgáltatónak meg kell felelnie az Alaptörvényben megtalálható és az általa közvetített értékeknek, így a gyermeki jogoknak is. A kiskorúak védelmét szolgáló szabályozások egyik fő célja, hogy kizárja vagy korlátozza a gyermekek hozzáférését meghatározott tartalmakhoz. A korlátozás mértéke alapján a médiatartalmak két csoportját különböztethetjük meg: a jogellenes és az ártalmas tartalmakat.⁶⁸ A jogellenes tartalmakhoz való hozzáférés az egész társadalom számára tilos, függetlenül annak terjesztési módjától és

⁶⁷ 21/1996. (V. 17.) AB határozat, ABH 1996., 74-89.

⁶⁸ E kategóriákat alkalmazza az Európai Bizottság „A fiatalok és az emberi méltóság védelme az audiovizuális- és információs szolgáltatásokban” című Zöld Könyve

címzetti körétől. E tartalmak mind az egyén, mind a közösség számára elfogadhatatlanok, hiszen a társadalom alapvető értékeit sért. Ezeket a tartalmakat az Mttv. 9.§ (7) bekezdésének alapján a VI. korhatár kategóriába kell sorolni.

Az ártalmas tartalmak azok, amelyek ugyan nem jogellenesek, de károsan befolyásolhatják a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődését. Attól függően, hogy a médiatartalom milyen mértékben káros a kiskorú fejlődésére, az Mttv. besorolás céljából öt korhatár-kategóriát állapít meg.⁶⁹ Minden esetben a szabályozásnak azt a kettősségét kell figyelembe venni, hogy e tartalmak közlése a véleményszabadság gyakorlásának körébe tartozik, azonban - a médium sajátosságainak figyelembe vételével – az adásidő megválasztásával és különböző műszaki megoldásokkal meg kell akadályozni, hogy a kiskorú e tartalmakhoz hozzáférhessen.⁷⁰

Az, hogy az egyes médiumok szerkesztői a műsor összeállítása során kötelesek figyelembe venni és megfelelni kiskorúak védelmét szolgáló szabályozásnak a sajtó és szólásszabadság korlátjának tekinthető. Azt azonban nem állíthatjuk, hogy a véleménynyilvánítás, illetve a sajtó szabadságának konfliktusa a gyermeki jogokkal feloldhatatlan lenne. Absztrakt, általános szinten igen, de az egyedi esetek szintjén nem. Bár olyan törvényi rendelkezés nem képzelhető el, amely alapján bárki könnyedén és teljes bizonyossággal el fogja tudni dönteni, hogy adott médiatartalom sérti-e a kiskorú közönség alkotmányos alapvető jogait, de az egyes, egyedi esetekben az arra hatáskörrel rendelkező szerv a jogkorlátozás tesztjeinek alkalmazásával – szükségesség-arányosság, clear and present danger, közérdek, stb⁷¹ – szinte mindig képes feloldani az alapjogok között felmerülő konfliktusokat.

Ha azonban a gyermeki jogokat, különösen a megfelelő testi, lelki, szellemi és erkölcsi fejlődést célként tűzzük a média elé, az ösztönzően is hathat rá. Ilyen esetekben a műsorkészítési elvek alkalmazásánál a középpontba a tevőleges magatartás kerül, azaz hogy mit kell tenni (esetünkben műsorra tűzni, hogy e jogok érvényesüljenek).

IV.2. A közérkölc és a szólásszabadság

Nem ritka jelenség egy jogrendszerben, hogy a jogi szabály a maga kiegészítését más kultúrhatalmaktól, a metajurisztika köréből veszi; ezek közül elsődleges fontosságú az erkölcsi normarendszer.⁷² Gyakran hivatkoznak arra, hogy a média szólásszabadsága és a

⁶⁹ 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról 9.§ (2)-(6)

⁷⁰ Gálík Mihály – Polyák Gábor: Médiaszabályozás. Budapest, KJK-Kerszöv Jogi- és Üzleti Kiadó, 2005., 154. p. sk.

⁷¹ Részletesen lásd: Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (Szerk.): Ember jogok. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

⁷² Lábady Tamás: A magyar magánjog általános része. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1997., 197. p.

gyermeki jogok ütközésének vékony mezsgyéjéről az egyik vagy a másik felé való eltérés megállapításában az egyik legfontosabb szerepet a közerkölcs és a mindenkor társadalom közerkölcsről való vélekedése játssza. Tehát az tesz egy médiatartalmat alapjogsértővé, hogy a köz, erkölcsi megfontolások alapján úgy véli, hogy az veszélyezteti a kiskorúak testi, lelki, szellemi és erkölcsi fejlődését. Ez a kapaszkodó azonban csak addig tűnik biztos támpontnak, ameddig be nem látjuk, hogy a közerkölcs majdnem olyan megfoghatatlan, mint az érzés, hogy adott műsor sérti-e a gyermeki jogokat vagy sem.

A jog és az erkölcs kapcsolata és viszonya a jogelmélet gyakori vitatémája. Herbert Hart például a következő kérdésben foglalja össze a vita tárgyát: Hat-e az erkölcs a jogra és fordítva? Kell-e hivatkozni a jogrendszernek az erkölcsre? Bírálható-e erkölcsileg a jog? Ki lehet-e az erkölcsöt kényszeríteni joggal?⁷³

Ha elismerjük, hogy az erkölcs hat a jogra és jelen van jogrendszerünkben, az utolsó kérdés különösen fontos és további olyan kérdéseket vet fel, amelyek megválaszolására jogos az igény, ám amire jelen dolgozat oldalszáma sajnos kevés. Ilyen kérdés, hogy vajon a tény, hogy valamely magatartás erkölcsileg elítélendő, elegendő-e ahhoz, hogy a magatartás jogilag büntetendő legyen (vö. a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek médiatartalomban történő öncélú és sérelmes bemutatásának tilalmával)? Ha a válasz igen, felmerül a következő dilemma, hogy erkölcsileg megengedhető-e az erkölcs jogi kikényszerítése? Vajon bűncselekmény-e az erkölcstelenség? Ha igen, abban az esetben erkölcstől való eltérés csak akkor büntetendő, ha kárt okoz? Ha a társadalom jogilag kényszeríti ki erkölcsét, akkor a kényszeren alapuló erkölcs mennyiben őrzi meg tényleges erkölcsi mivoltát? Az utolsó két kérdésre például John Stuart Mill úgy felel, hogy „az egyetlen cél, amelynek érdekében jogosan lehet egy civilizált közösség bármely tagjával szemben – akarat ellenére – erőszakot alkalmazni: mások sérelmének a megakadályozása”.⁷⁴ Úgyis fogalmazhatnánk, hogy a közerkölcs az a morális közmegegyezés, illetve közhangulat, amelyet nem bont meg mások önazonosságának méltányolható megrendülése.

Tarnai János tette fel a kérdést, hogy vajon mennyire vagyunk védtelenek a tisztességerzetnek ama folytonos bolygatásával szemben, amellyel az úgynevezett „pornográf sajtó” úton-útfélen alkalmatlankodik.⁷⁵ Ahhoz, hogy ezt a kérdést megválaszolhassunk tisztáznunk kell, hogy egyáltalán a szólásszabadság körébe vonhatók-e az obszcén és

⁷³ H.L.A. Hart: Jog, szabadság, erkölcs. Budapest, Osiris Kiadó, 1999., 15-27. p.

⁷⁴ John Stuart Mill: A szabadságról. Budapest, Magyar Helikon Kiadó, 1980., 27. p.

⁷⁵ Tarnai János: Sajtójogi dolgozatok. Budapest, Franklin Társulat, 1913., 158. p.

pornográf tartalmak. Természetesen a szólásszabadság nem csak a szóbeli megnyilvánulásokat jelenti, hanem az írásos és más, a média expresszív megnyilvánulásait is.

Vannak szerzők, akik kivonnák a szólásszabadság köréből a pornográf és erőszakos tartalmak egy részét. Ennek oka – ahogy Frederick Schauer is vallja –, hogy ezen tartalmak egy része nem hordoz a szólásszabadság szempontjából értékelhető gondolatot. Ennek alapgondolata, hogy a „szólásnak”, amely igényt tart az alapjogvédelemre, minden esetben szoros kapcsolatban kell állnia az alapjog valamely filozófiai alátámasztásával. A pornográf vagy erőszakos tartalmak védelme ezzel nem indokolható, nem azért mert erkölcstelen, hanem mert nem tesz semmi mást, öncélú. Persze ez nem jelentené az állam általi betiltás, csak a szólásszabadság erős védelmi szintjétől való megfosztást.⁷⁶

Az erkölcstelen szólások korlátozás mellett érvek és ellenérvek egyaránt felsorakoztathatóak. A társadalmi morál védelme mellett érvelők azt állítják a szólásszabadság korlátozható a közerkölcsre tekintettel, sőt, kifejezetten a közerkölcs sérelme áll a hatályos szabályozás mögött. Az másik álláspontot képviselők ellenben azt hangsúlyozzák, hogy az egyéni szabadság nem korlátozható közerkölcs védelmében. Ebben a vitában számos nagyszerű elme vett részt az elmúlt évszázadban, mint Ronald Collins, Patric Devlin, Ronald Dworkin, Herbert Hart vagy David Richards.⁷⁷

A közvéleményben élő erkölcsi megítélés ma már egyre kevésbé játszik meghatározó szerepet, de a gyermekjogi háropólusú jogviszonyokban a szülő és az állam korrelációjában fellelhető. A közerkölcs és a többségi vélemény előbb úgy szorult ki a döntő érvek közül, hogy a bíróság elismerte az ettől eltérő önrendelkezést a magánszférában. Azonban a közmorál még ma is sok fontos ítéletben szerepel érvként. A liberalizálással párhuzamosan ugyanis jelen van egy másik ítélkezési vonal, amely a közerkölccsel összhangban védelmet nyújt mások agresszív önérvényesítésével, saját erkölcsi normáinak provokatív hirdetésével szemben. Ezen ügyek témája általában a többségi nézet szerint erkölcstelen tevékenység jelenléte a közszférában. Vannak helyzetek, ahol az erkölcsi és jogi megítélés egybe esik (emberölés), de ahol a közvéleményben megfelelő erővel többféle erkölcsi megítélés van jelen, a „közerkölcs” alkotmányos érvként egyre veszít erejéből. Erre talán megfelelő példa a prostitúció, amit ma már nem büntetnek, de a közerkölcs jelenléte továbbra is érzékelhető,

⁷⁶ Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai. Budapest, Századvég Kiadó, 2008., 609-652. p.

⁷⁷ U.o.

csak jogilag egyértelműbben védhető érték, érdek álruháját ölti (vö. kiskorúak szellemi, lelki, erkölcsi fejlődése).⁷⁸

Meg kell említeni, hogy a magyar Alkotmánybíróság nem vizsgálja a közérkölc fogalmát, ugyanúgy ahogy a közérdekét sem, átengedve azt a törvényhozásnak.⁷⁹

V. Befejezés

Legyen bármi is a meggyőződésünk a gyermeki életszakasz kezdetéről, végéről, sajátosságairól, kapcsolatáról a felnőtt korhoz; tekintsünk akárhogy a gyermeki jogok tartalmára, korlátozhatóságára, egy dolgot nem vitathatunk el: a társadalom és az állam egyik elsődleges céljaként kell, hogy megfogalmazza annak igényét, hogy ne csak a „felnőtt társadalom, hanem a gyermek is tudatában és tisztában legyen jogaival és kötelességeivel. A gyermeki jogokat közelebb kell vinni, azok legfontosabb alanyához, magukhoz a gyermekekhez, érzékenyebbé kell tenni arra a valóságra, amelyben a gyermek létezik. A gyermeki jogok értékei és követelményei folyamatosan a közbeszéd témái kell, hogy legyenek.⁸⁰

Mert hangozzék bármilyen elhasznált közhelynek, visszatérve az első gondolataim egyikéhez, a gyermekek, a maguk tisztaságában és érintetlenségükben tényleg a jövő társadalmának lehetőségei. Hiszen a gyermeket a „nagyok hatalma, hírnév- és karriervágy, pénz nem vakítja el”, „a jó és rossz erkölcsi különbségei, melyek olya fontosak a felnőttek világában, érvényüket veszítik” a gyermekek között.⁸¹ Ők semmiben sem különböznek a mesebeli kis hercegtől, egytől egyik kis Mozartok, ha óvják és nevelik őket, bármivé válhatnak, amivé csak akarnak az életben! Csak figyelni kell arra, hogy a körülöttük levő világ, amely alapvetően a felnőttekre van szabva ne pusztítsa el bennük rejlő lehetőségeket még azelőtt, hogy igazából elkezdenének élni.

Dolgozatomat Eugen Drewermann idézetével zárnám, amely a híres Exupéry regény elemzése során a következő gondolatokat vetette papírra a gyermekekre leselkedő veszélyekről:

...”magasabbra, többre hivatott élet emlékezete, reménysége, melyet csírájában elfojt az, mikor az éber és érzékeny szellem halálát leli egy tompa,

⁷⁸ 21/1996. (V. 17.) AB határozat, ABH 1996., 74-89.

⁷⁹ 64/1993. (XII. 22.) AB határozat, ABH 1993, 382.

⁸⁰ Ehhez kapcsolódóan lásd: Takács Albert: A gyermeki jogok jelentősége. In: Emberi méltóság korlátok nélkül – A gyermekek, a hajléktalanok és a gyülekezők jogai. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2009., 139. p. skk.

⁸¹ Eugen Drewermann: A lényeg láthatatlan – A kis herceg mélylélektani elemzése. Budapest, Európa-Ré, 1998., 19. p.

érzelemgyilkos terrorban, mikor a művészi alkotást, álom és képzelet világát silány szórakoztatóipar, igénytelen tömegfogyasztás váltja fel, elektronikus fülrepestés kábítja fülünket, ahelyett hogy a szférák és dolgok csendes zenéjére figyelnénk, a költészet, gyengédség és szeretet eltűnik a cinikus szóbüvészetben. A festészetet, mely megláttatja a tárgyi világ valódi, rejtett formáit, elsöpri a piac „farkastörvényeihez” idomuló, elaljasult szépségideál, az imádságot, a szentség megtapasztalását kiűzi életünkől a szavak elsilányulása, a szisztematikus lélekrombolás...”⁸²

⁸² Uo. 25. p.

Alapvető irodalom

- Aquinói Szent Tamás: Summa Theologiae. Budapest, TELOSZ Kiadó, 1995.
- Ádám Antal: Az értékek pluralitása és versengése. In: Jog – Érték – Erkölcs. Budapest, Emberi Jogok Központja Közalapítvány, 2006.
- Bihari Mihály – Pokol Béla: Politológia. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009.
- Chomsky, Noam: Hatalom és terror. Budapest, Független Média Kiadó, 2003.
- Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petrétei József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyar alkotmányjog III. – Alapjogok. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2006.
- Codex Iuri Canonici. Vatikánváros, Libreria Editrice Vaticana, 1983.
- Drewermann, Eugen: A lényeg láthatatlan – A kis herceg mélylélektani elemzése. Budapest, Európa-Ré, 1998.
- Elias, Norbert: A civilizáció folyamata. Budapest, Gondolat Kiadó, 1987.
- Gálík Mihály – Polyák Gábor: Médiaszabályozás. Budapest, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, 2005.
- Freud, Sigmund: Rossz közérzet a kultúrában. In: Sigmund Freud: Esszék. Budapest, Gondolat Kiadó, 1982.
- Gehlen, Arnold: Az ember. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1976.
- Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Budapest, gondolat Kiadó, 1971.
- Halász László – Marton L. Magda (Szerk.): Típustanok és személyiségvonások. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1978.
- Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (Szerk.): Ember jogok. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- Hart, Herbert Lionel Adolphus: Jog, szabadság, erkölcs. Budapest, Osiris Kiadó, 1999.
- Inhelder, Bärbel – Piaget, Jean: Gyermekekléktan. Budapest, Osiris Kiadó, 1999.
- Jakab András (Szerk.): Az Alkotmány kommentárja I.. Budapest, Századvég Kiadó, 2009.
- Kecskés Pál: A keresztény társadalomszemlélet irányelvei. Budapest, Actio Catholica Országos Elnöksége, 1944.
- Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban. Budapest, Századvég Kiadó, 2009.
- Koltay András: Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban. Kézirat, 2014.

- Koltay András – Lapsánszky András (Szerk.): A médiaszabályozás kommentárja. Budapest, Complex Kiadó, 2012.
- Koltay András – Nyakas Levente (Szerk.): Magyar és európai médiajog. Budapest, Complex Kiadó, 2012.
- Kőrös András (Szerk.): Polgári jog – Családjog (Az új Ptk. magyarázata, III/VI.). Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2013.
- Lábady Tamás: A magyar magánjog általános része. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1997.
- Lux Ágnes (Szerk.): A gyermek testi-lelki egészsége – Gyermekjogi projekt. Budapest, AJB Projektfüzetek, 2012/1.
- Lux Ágnes (Szerk.): Gyermekközpontú igazságszolgáltatás – Gyermekjogi projekt. Budapest, AJB Projektfüzetek, 2013/1.
- Lux Ágnes (Szerk.): The Children's Rights Project of the Hungarian Parliamentary Commissioner for Civil Rights. Budapest, Office of The Parliamentary Commissioner, 2010.
- Messner, Johannes: Das Naturrecht. Berlin, Duncker & Humblot, 1984.
- Mill, John Stuart: A szabadságról. Budapest, Magyar Helikon Kiadó, 1980.
- Parsons, Talcott: The Social System. New York, The Free Press, 1965.
- Pataki Ferenc (Szerk.): Pedagógiai szociálpszichológia. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1976.
- Piaget, Jean: Válogatott tanulmányok. Budapest, Gondolat Kiadó, 1970.
- Rózsás Eszter: Gyermekjogok. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011.
- Sári János – Somody Bernadette: Alapjogok. Budapest, Osiris Kiadó, 2008.
- Schanda Balázs – Trócsányi László (Szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, 2012.
- Szeibert Orsolya (Szerk.): Család, gyermek, vagyon – A joggyakorlat kihívásai. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2012.
- Takács Albert: A gyermeki jogok jelentősége. In: Emberi méltóság korlátok nélkül – A gyermekek, a hajléktalanok és a gyülekezők jogai. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2009.
- Takács Albert: Egy a biztos. In: Cserny Ákos (Szerk.): Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapjára. Budapest, Nemzeti Közszerződési és Tankönyvkiadó, 2013.
- Tarnai János: Sajtójogi dolgozatok. Budapest, Franklin Társulat, 1913.
- Tarr György: Gyermekjog. Budapest, Szent István Társulat, 2001.

- Tóth Tamás: Médiaerőszak. Budapest, Kossuth Kiadó, 2005.
- Tribe, Laurence H.: American Constitutional Law. New York, The Foundation Press, 1988.

Jogszabályok és egyéb jogforrások

- Alaptörvény
- 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról
- 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
- 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról
- 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
- 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról
- 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról
- 2008. évi XLVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és korlátairól
- 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól
- 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról
- 2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

- 8/1990. (IV. 23.) AB határozat
- 23/1990. (X. 31.) AB határozat
- 995/B/1990 AB határozat
- 64/1991. (XII. 17.) AB határozat
- 64/1993. (XII. 22.) AB határozat
- 21/1996. (V. 17.) AB határozat
- 165/2011. (XII. 21.) AB határozat

- A szülői felelősségről és a gyermek védelméről szóló egyezmény (Hága, 1996. október 19.)
- „Brüsszel II.” rendelet (1347/2000/EK tanácsi rendelet, 2000. május 29.)
- Gyermek Jogairól Szóló New York-i Egyezmény (1989. november 20.)
- Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950. november 4.)
- Európai Szociális Karta (1961. október 18.)
- Európai Unió Alapjogi Chartája (2000. december 7.)
- „Új Brüsszel II.” rendelet (2201/2003/EK tanácsi rendelet, 2003. november 27.)

Internetes források

- <https://www.ajbh.hu>
- <https://www.europa.eu>
- <https://www.mediatanacs.hu>
- <https://www.mediatorveny.hu>
- <https://www.mkab.hu>
- <https://www.net.jogtar.hu>
- <https://www.nmhh.hu>
- <https://www.parlament.hu>